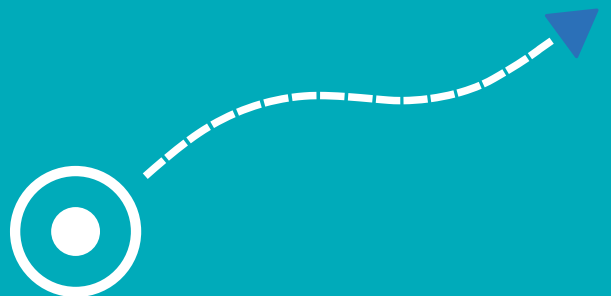

VEEBIKURSUSE “RÄNDEKOOL” LUGEMISMATERJAL

UKRAINA SÕJA MÕJU RÄNDES

MAAILMAKOOL.EE/RANDEKOOL

SISUKORD

UKRAINA SÕJA MÕJU RÄNDES	3
Euroopa oli põgenike saabumiseks paremini valmis	3
Pagulased või ajutise kaitse saajad?	3
Mõju rahvastikule	4
Mõju majandusele	5
Põgenikud ja avalik arvamus	6
Ukraina põgenike kohanemine ja lõimumine	6

UKRAINA SÕJA MÕJU RÄNDES

Ukrainas toimuval sõjal on märksa laiem mõju kui vaid vahetu lahingutegevuse piirkonnas. See on mõjutanud nii meid siin Eestis kui ka paljusid teisi ühiskondi väga mitmel moel, muu hulgas rände kaudu. Täna loengus vaatamegi, millist mõju on Ukraina sõjast tingitud ränne avaldanud meil ja mujal ning millist mõju võib see avaldada tulevikus.

Ränne on väga mitmetahuline nähtus ja seetõttu on ka mõju, mida ta avaldab, alati mitmemõõtmeline. Kõige vahetumalt mõjutab ränne muidugi rändeteekonna ette võtnud inimest ja tema lähiringi, sest nagu [3. loengus "Miks inimesed rändavad?" rääkisime](#), on rändega alati seotud rohkem inimesi kui vaid need, kes ühest riigist teise liiguvad. Iseäranis suur on rände mõju siis, kui inimene ei liigu pelgalt enda vaba valiku tulemusel, vaid on sunnitud seda tegema – näiteks sõja eest põgenedes. Samuti muudab rände väga raskeks see, kui läbida tuleb kultuurilises mõttes suuri vahemaid. Nii muutub kohanemise keerukamaks. Sõjapõgenikel tuleb rände mõju kõrval sageli rinda pista ka sõjatraumade ja traumajärgsete stressihäiretega.

Kui liikuma läheb aga suurem hulk inimesi, on rändel arvestatav mõju ka lähte- ja sihtriigile. Sellest nüüd põhjalikumalt räägimegi.

Euroopa oli põgenike saabumiseks paremini valmis

Osaliselt sõltub rände avaldatav mõju loomulikult sellest, kui hästi on riik hüppelise rändemahu kasvuks valmis. Kui valmisolek on kesine, võib riik rände haldamise ja rändajatele tugiteenuste pakumise jätkata. Sellisel juhul on põhjust rääkida rändekriisist. Näiteks 2015. ja 2016. aastal, kui Euroopa Liidu piiridele jõudis aastas üle miljoni varjupaigataotleja Lähis-Idast ja Põhja-Aafrikast, ei tulnud osa vastuvõtivatest riikidest ega ka Euroopa Liit tervikuna toime ootamatult kasvanud rahvusvahelise kaitse taotluste hulga menetlemise ega ka paljude taotlejate vajalike teenuste pakkumisega. Seda olukorda on sageli nimetatud Euroopa rändekriisiks.

Võib-olla tekib sul nüüd küsimus, kas riik üldse peaks sellisteks asjadeks valmis olema või mis see üldse ühe riigi asi on, et keegi rännata tahab. Võimekus rännet hallata on väga tähtis, sest võimaldab riigil kontrollida, kes ja mis tingimustel tema territooriumil viibib. Kontroll oma piiride ja rahvastiku üle on üks osa riigi suveräänsusest ehk võimest teostada oma territooriumil kõrgeimat võimu. Varjupaigataotlejate puhul on riigid küll kokku leppinud, et kaitset tuleb anda isegi siis, kui otsest vajadust sisserändajate järele parasjagu ei ole. Aga nii rändaja kui ka sihtriigi jaoks on oluline, kui ladusalt suudab riik saabujad registreerida ning kui lihtne on põgenikel argiellu naasta. Sellega, miks ja kuidas riigid rännet haldavad, saad põhjalikumalt tutvuda Rändekooli [4. loengus "Rändepoliitika: miks ja kuidas riigid rännet reguleerivad?"](#).

Pagulased või ajutise kaitse saajad?

Üldistatult võib öelda, et võrreldes Süüria sõja ajal puhkenud rändekriisiga olid Euroopa Liit ja tema liikmesriigid Ukraina sõjapõgenike saabumiseks palju paremini valmis. Toona pidid tuhanded Vahe-mere ületanud põgenikud ootama kuid või lausa aastaid, kuni nende varjupaigataotlusi menetletakse

ning neil tekib üldse võimalus minna tööle või kooli. Ukraina põgenike saabumisel rakendati aga peaaegu kohe ajutise kaitse direktiivi, mis võimaldas riikidel menetleda Ukraina põgenike kaitsetaotlusi kiirendatud korras.

Tavaolukorras peab põgenik esitama varjupaigataotluse esimeses turvalises riigis, kuhu ta saabub, ja riik peab iga taotleja puhul analüüsima, kas seda konkreetset inimest võib kodumaal ees oodata tagakiusamine või otsene oht tema elule. Kui leiab tõendamist, et seda inimest võidakse kodumaal taga kiusata usulisel, rassilisel, rahvuslikul või muusse sotsiaalsesse rühma kuuluvuse alusel või tema poliitiliste vaadete tõttu, antakse talle pagulase staatus. Kui aga tuvastatakse reaalne risk, et tema elu võib läheteriigis ohtu sattuda näiteks sõja või loodusõnnetuse tõttu, antakse inimesele täiendava kaitse staatus. Põhjalikumalt saad rahvusvahelise kaitse teemaga tutvuda [7. loengus "Pagulased ja varju-paik"](#).

Ajutise kaitse direktiivi kohaldamisel toimuvad aga need menetlused kõik kiirendatud korras – need lähtuvad eeldusest, et kuna Ukrainas on puhkenud sõda, siis kvalifitseeruvad kõik ukrainlased ajutisele kaitsele – ning seetõttu oli Ukraina põgenikel võimalik märksa kiiremini saada elamis- ja tööluba, panna lapsed kooli või lasteaeda, saada sotsiaalset tuge ja arstiabi. Erinevalt pagulase või ajutise kaitse staatuse taotlejatest, kes peavad seda tegema esimeses turvalises riigis, on ukrainlastel võimalik soovi korral üsna lihtsalt edasi liikuda ka mõnda teise liikmesriiki, kui seal ootab ees näiteks kvalifikatsioonile paremini vastav töökoht või sõbrad-tuttavad, kes saavad kohanemisel toeks olla. Niisiis, kui 2015. ja 2016. aastal saabus Euroopasse umbes 2,3 miljonit varjupaigataotlejat ja nende taotluste menetlemisega jäädi paiguti lausa aastateks jänni, siis Ukraina sõja puhkedes suudeti juba esimeste kuudega anda kaitset ja võimaldada eluga edasi minemist rohkem kui 6,2 miljonile põgenikule.

Ent rändel on ka palju pikaajalisem mõju. Järgnevalt vaatamegi, kuidas on Ukraina põgenikud mõjutanud nii läheteriigi kui ka sihtriikide rahvastiku koosseisu, majandust, ühiskonda ja poliitikat.

Mõju rahvastikule

Kõige enam on ränne mõjutanud muidugi Ukrainat ennast. Ukraina oli kahaneva rahvastikuga riik juba enne täiemahulise sõja puhkemist, ent 2022. aastal, mil sõda algas, paiknes pea veerand Ukraina rahvastikust ümber ning rohkem kui kuus miljonit Ukraina 41 miljonist elanikust lahkus riigist¹. Ukraina riigipanga prognooside kohaselt jätkab riigi rahvastik kahanemist veel vähemalt 2026. aastani, misjärel on ehk oodata rändesaldo järkjärgulist positiivseks pöördumist². Kuna sõjapõgenike hulgas on palju noori ja viljakas eas naisi, võib aga eeldada, et sõjast tingitud sundränne jääb Ukraina rahvastiku taastevõimet mõjutama veel aastakümneteks. Rahvastiku kahanemine mõjutab negatiivselt riigi majandust, samuti maksude laekumist, mis omakorda muudab pikemas perspektiivis kallimaks oma riigi ülalpidamise, näiteks pensionide maksmise või koolide ja haiglate ülalpidamise. Põhjalikumalt saad rände mõjust rahvastikule teada [10. loengust "Rände ühiskondlik mõju"](#), ent Ukraina sõjapõgenike rahvastikumõju analüüsimisel tuleb arvestada, et selles rändelaines osaleb märksa rohkem lapsi ja noori kui näiteks töörändes.

1. Täpseid ja pidevalt uuenevaid andmeid Ukraina sisepõgenike ja rahvusvaheliste põgenike kohta saad jälgida ÜRO pagulasameti teemalehelt <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

2. <https://kyivindependent.com/ukraine-estimates-700-000-people-will-leave-country-in-2024-2025/>

Samas mujal, ka siin Eestis, viisid sõjapõgenikud rahvaarvu hoopis kasvule. 2022. aastal kasvas Eesti rahvaarv sisserände tulemusel 2,6%³. Tõsi, pikemas perspektiivis jääb ehk sõjapõgenike mõju Eesti rahvastikule tagasihoidlikumaks. Kui sõja esimesel aastal registreeriti Eesti piiridel üle 120 000 Ukraina põgeniku⁴, siis ligi pooled neist on siit kohe ka edasi liikunud. 2024. aasta 31. oktoobri seisuga oli Eestist kokku kaitset taotlenud 63 265 Ukraina põgenikku, ent siia jäänud teadaolevalt umbkaudu 36 535 inimest⁵. Seega on paljud Eestisse saabunud Ukraina põgenikud kodumaale naasnud või siit edasi liikunud. Ka 2024. aastal on Eestis esitatud rohkem kaitsest loobumise taotlusi (13. oktoobri seisuga 7883) kui uusi kaitse taotlusi (4749 ajutise kaitse taotlust ja 998 rahvusvahelise kaitse taotlust)⁶. Niisiis, vähemalt selle loengu valmimise ajal siia saabunud ukrainlaste hulk pigem kahaneb, kui kasvab. Samas on näiteks Saksamaal trend praegu vastupidine.

On muidugi ka neid, kes rahvaarvu kasvu tingimata positiivsena ei näe. Suuremad rändelained panevad ohulambikese põlema neil, kes kardavad eestlaste vähemusse jäämist või suisa eestlaste kui rahvuse väljasuremist. Praegu aga seis nii hull tegelikult pole. Kui enne Ukraina sõja puhkemist moodustasid põliselanikud ehk need, kellel on vähemalt kolm põlve esivanemaid Eesti territooriumil elanud, umbes 72% rahvastikust, siis 2024. aastaks on põliselanike osakaal ligikaudu 70%⁷.

Mõju majandusele

Sõjapõgenike mõju Eesti majandusele muutub aja jooksul. Põhjalikumalt oleme rände mõju majandusele käsitleanud [9. loengus "Rände majanduslik mõju"](#). Ehkki põgenike majutamisele, sotsiaaltoe ja arstiabi pakkimisele tuleb riigil esialgu teha kulutusi, on Ukraina põgenikud asunud küllalt kiiresti ka ise maksumaksjatena panustama. Juba esimese sõja-aasta lõpuks oli leidnud töö 55% tööturul aktiivsetest ajutise kaitse saajatest⁸. Kuigi see arv on tunduvalt väiksem kui teiste Eestisse sisserändajate hulgas, tuleb arvestada, et tegemist on sundrändajatega, kes ei saabunud Eestisse, tööleping taskus, nagu näiteks töörandajad. Ka üleeuroopalises vaates on Eestis elavate Ukraina põgenike tööhõivemäär üks kõrgemaid. Näiteks Norras töötas esimese sõja-aasta lõpuks kõigest kümnendik ajutise kaitse saajatest⁹.

Samuti väärib esiletõstmist, et pea pooled ajutise kaitse saajad on kõrgharidusega ehk põhimõtteliselt võimelised andma majanduses ka suuremat lisandväärtust¹⁰. Eesti alalisest elanikkonnast on kõrgharidusega umbes kolmandik. Aga see on praegu potentsiaalne, mitte reaalne positiivne mõju. Mõistagi ei asunud enamik neist tööle kvalifikatsioonile vastaval töökohal ja ka nende sissetulekud on veel palju väiksemad kui alalisel elanikkonnal keskmiselt. Samas on see sõjapõgenike puhul ootuspärane ning eesti keele omandamine ja täielik tööturule lõimumine võtavadki aega. Näiteks on mõnel erialal, nagu arstidel, sotsiaaltöötajatel või juristidel riiklikud kutsestandardid ja isegi kui inimene on

3. <https://www.stat.ee/et/uudised/sisseranne-uletas-valjarannet-enam-kui-viis-korda>

4. Selle kohta esitatavad andmed varieeruvad olenevalt andmete väljavõtmise hetkest. Näiteks 2023. aasta märtsi lõpu seisuga oli registreeritud ligi 127 000 Ukraina sõjapõgeniku Eestisse sisenemine. <https://www.sm.ee/aasta-sojapogenikke-eestis>

5. Ajas uuenevaid andmeid ja rahvusvahelist võrdlust saad jälgida nt ÜRO pagulasameti teemalehelt <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

6. Ajas uuenevaid andmeid Ukraina sõjapõgenike kaitsetaotluste kohta näed siseministeeriumi kodulehelt <https://www.siseministeerium.ee/statistika-ukraina-sojapogenikke-kohta>

7. Põlis- ja välispäritolu rahvastiku statistikat saad jälgida siin https://andmed.stat.ee/et/stat/eri-valdkondade-statistika_loimumine/RV071. Põlisuse ja välispäritolu rahvastiku arvestuse meetoodika kohta saad rohkem lugeda siit <https://rahvaloendus.ee/et/tulemused/polisus#:~:text=Milline%20on%20Eesti%20v%C3%A4lisp%C3%A4ritolu%20rahvastik,9%25%20emakeeleks%20on%20eesti%20keel>

8. https://www.praxis.ee/uploads/2023/02/Teemapaber_tooturg.pdf, jooksvalt uuenevaid andmeid Ukraina kodanike tööturuosaluse kohta saad jälgida siin <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/kiirstatistika/ukrainlased-eesti-tooturul>

9. Põhjalikumalt saad Ukraina põgenike ühiskondliku ja tööturumõjuga Euroopa Liidu riikides ja Norras tutvuda nt järgmise raporti vahendusel: <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2024/social-impact-migration-addressing-challenges-receiving-and-integrating-ukrainian>

10. https://www.praxis.ee/uploads/2023/02/Teemapaber_tooturg.pdf

oma lähteriigis vastava hariduse omandanud või selles ametis pikalt praktiseerinud, tuleb tal uues riigis ikka kõigepealt teha kutseksamid või muul moel oma kvalifikatsiooni tõestada. Ka nõuavad paljud ametid kõrgtasemel kohaliku keele valdamist. Prognoosid näitavad, et kui Ukraina sõjapõgenikud lõimuvad Eesti tööturule kiirelt ja sujuvalt, hakkavad neilt Eesti riigieelarvesse laekuvad tulud neile tehtavaid kulutusi ületama juba 2030. aastaks. Kui lõimumine läheb aga vaevaliselt, võib see aega võtta kuni 2060. aastani¹¹.

Põgenikud ja avalik arvamus

Mõistagi mõjutavad arvestatavad muudatused rahvastikus ka ühiskonda ja poliitikat. Nüüdseks on arvukad uuringud tõendanud, kui erinev oli sõjapõgeniketeemaline avalik arvamus Ukraina sõja puhkemise kontekstis võrrelduna 2015. aasta rändekriisiga¹². Kui möödunud kümnendi rändekriis tekitas paljudes negatiivseid emotsioone ning õhutas tagant võõraviha, siis Ukraina põgenikesse suhtuti palju positiivsemalt ja solidaarsemalt. Sellest andsid tunnistust ka väga laialdase osavõtuga põgenike abistamise kampaaniad. Aja jooksul on entusiasm avalikus arvamuses ootuspäraselt siiski mõnevõrra raugenud ning mõned poliitilised liikumised on tekkinud empaatiaväsimust kasutanud ka põgenikevastaste meeleolude külvamiseks. Nii näiteks kohtab Saksamaal, Poolas, aga ka siin Eestis poliitilist retoorikat, justkui seaks valitsus sõjapõgenike heaolu oma kodanikega võrreldes esikohale. Sellised vastandavad retoorilised võtted on iseäranis tõhusad inimeste peal, kes tajuvad, et nad on ühiskonnas suhtelises halvemuse positsioonis ehk nende elujärg võib olla halvenenud (näiteks maapiirkondades erinevate teenuste kaugenemise tõttu), kuid on siiski võrreldamatult parem näiteks keskmise sõjapõgenikuga võrreldes.

Ehkki Ukraina põgenikud pole nende olukorras kuidagi otseselt süüdi, kasutab selline retoorika neid patuoinana, kelle kaela teistegi patud nuheldakse. Seda, miks ja kuidas rännet puudutav avalik arvamus kujuneb ja ajas muutub, on põhjalikumalt käsitletud ka [13. loengus "Ränne ja avalik arvamus"](#).

Ukraina põgenike kohanemine ja lõimumine

Paraku mõjutab negatiivne suhtumine sõjapõgenikesse ka ajutise kaitse saajate kohanemist ja lõimumist. Kohanemine tähendab uue elukohariigi kommete ja reeglitega kohandumist lühikeses perspektiivis, lõimumine aga ühiskonda sisseelamist pikema aja jooksul. Lõimunud inimene on omandanud teadmised, oskused ja hoiakud, mis aitavad tal asukohariigi ühiskonnas ja tööturul hästi toime tulla ning tekitavad ühiskonda kuulumise tunnet. See, kui hästi rändetaustaga elanikud oma asukohariigis kohanevad ja lõimuvad, määrab ära ka selle, kui suure tõenäosusega on nende ühiskondlik ja majanduslik mõju asukohariigis positiivne. Tagasihoidlik kohanemine ja lõimumine kasvatavad aga ühiskondlike konfliktide tõenäosust. Üksikasjalikumalt teavet kohanemise ja lõimumise kohta saad [11. loengust "Lõimumine ja kohanemine"](#).

11. Arenguseire keskuse stsenaariumidega saad tutvuda siin https://arenguseire.ee/wp-content/uploads/2022/06/2022_vene-ukraina-soja-moju-estile_raport.pdf, 2023. aasta järeluurimise viitab, et riigi kulutused Ukraina põgenikele jäid planeeritust väiksemaks https://arenguseire.ee/wp-content/uploads/2023/10/2023_ukraina-sojapogenike-moju-hoivele-ja-majandusele_lyhiraport-2.pdf

12. Vt nt <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212420924000888> ja <https://www.cambridge.org/core/journals/perspectives-on-politics/article/ukrainian-refugee-crisis-and-the-politics-of-public-opinion-evidence-from-hungary/EDAC157EBAAC3EC55FA8CC9A5E3CA654>

Uuringud näitavad, et enamik Ukraina sõjapõgenikest ei ole Eestis kogenud enda suhtes vaenulikku suhtumist. Samuti oli kahel põgenikul kolmest Eestis sõpru, mis on oluline ühiskondliku lõimumise alguspunkt. Lisaks oli üle poole Ukraina sõjapõgenikest alustanud eesti keele õpinguid ning kes veel ei olnud, plaanis seda teha¹³.

Mõistagi ei unista kõik Ukraina sõjapõgenikud oma elukohariigis lõimumisest. Paljud plaanivad hoopis kodumaale naasta. 2023. aastal lootis tervelt 77% Eestis elavatest Ukraina sõjapõgenikest kolme aasta jooksul Ukrainasse tagasi minna¹⁴. Suurem soov siia jääda on ennekõike noorematel vastajatel, meestel ning nendel, kellel on kogu pere Eestis. Kahjuks ei tea aga keegi meist ette, kuidas sõjasündmused edasi arenevad ja milline elu naasmisel realselt ees ootab. Sestap on paljud riigid püüdnud Ukraina sõjapõgenikke ka kiiresti lõimuma nügida. Näiteks eraldas Eesti riik erakorraliselt vahendeid, et Ukraina sõjapõgenikud saaksid võimalikult kiirelt alustada eesti keele õpinguid, ning püüdis Ukraina lapsed võimalikult kiiresti lõimida Eesti haridussüsteemi. Mitte tingimata selleks, et nad igavesest ajast igavesti siia jääksid, vaid selleks, et pikemal siinviibimisel ei jääks nad kasina sissetuleku ja nõrga ühiskondliku lõimumise lõksu.

Kui aga Eestis koolis käinud või eesti keelt õppinud peaksid Ukrainasse naasma, ei ole seegi tingimata tühja läinud kulu. Kui Ukrainas elab inimesi, keda seovad Eestiga positiivsed mälestused, ühiskondlikud, äri- ja kultuurisidemed, avab see uusi võimalusi ka Eesti inimestele, ettevõtetele ja organisatsioonidele.

13. https://www.praxis.ee/uploads/2023/02/Teemapaber_kohanemine.pdf

14. https://www.praxis.ee/uploads/2023/02/RITA_tagasiranne.pdf